

ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНА «ПРАВИЦЯ» НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ЗАРУБІЖНОЇ ПОЛІТОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

У статті аналізуються проблеми еволюції терміна «правиця» в політологічній науці країн посткомуністичного простору. Визначаються ознаки та критерії характерні для цих рухів у даних країнах.

Ключові слова: *правиця, консерватизм, націоналізм, праві партії.*

В статье анализируются проблемы эволюции дефиниции «правица» в политологической науке стран посткоммунистического пространства. Определяются признаки и критерии характерные для этих движений в данных странах.

Ключевые слова: *правица, консерватизм, национализм, правые партии.*

In the article the evolution process of «the right wing» definition in political sciences in the countries of postcommunist space is observed. Signs and characteristic criteria for these movements in the indicated countries are determined.

Key words: *the right wing, conservatism, nationalism, right parties.*

Актуальність проблеми. Вже понад два століття в політичній науці існує термін «праве крило політичної сцени», яке в польській науці окреслюється дефініцією «правиця». Протягом зазначеного часу трактування даного поняття змінювалось, як у часі, так і в просторі. Науковцям усього світу так і не вдалось дійти згоди у визначенні терміна «правиця». Це пов'язано зі зміною обставин і умов існування правиці як політичної течії. Дана проблема актуалізувалась наприкінці ХХ – початку ХХІ століть у Центрально-Східній Європі, у зв'язку із розпадом СРСР, що стало передумовою формування великої кількості партій у посткомуністичних країнах. І саме більшість цих партій позиціонують себе як праві, не відповідаючи при цьому класичним ознакам правиці. Проте у своїй діяльності вони різко протиставляють себе «лівим» ідеологічним поглядам.

Аналіз останніх досліджень. У вітчизняній політичній науці проблема «правиці» є мало-дослідженою. Ґрунтовно підійшли до вивчення даного питання польські вчені, зокрема А. Веломські, А. Гурські [6], Я. Майхровські [8], А. Овшінські [2], Ева та Чеслав Май [9], Н. Боббіо [3], А. Хейвуд [1] та інші. Вони розглядають поняття «праві», «правиця» в протиставленні симетрично протилежним терміну та ідеології «ліві», «лівиця», виокремлюючи при цьому їх найбільш характерні риси. Саме протиставлення протилежній ідеології вищезазначені дослідники вважають основною

ознакою правиці. Вони дійшли висновку, що ця дефініція еволюціонує зі зміною ситуації на світовій політичній арені і набуває нових ознак, за якими можна визначити належність того чи іншого руху до цієї політичної течії.

Метою написання даної статті є характеристика основних ознак правиці на сучасному етапі її розвитку, визначення та окреслення основних ознак правиці, характерних для цієї течії на теперішньому етапі розвитку політичної науки, на базі напрацювань науковців.

Виклад основного матеріалу. Термін «праві» виник у кінці ХVІІІ століття в часи Великої Французької революції. Перші засідання Генеральних Штатів відбувалися за участі короля, коли зліва від нього в залі сиділи прихильники революції, пізніше окреслені як «ліві», а справа – шляхта та аристократи, які окреслювалися як «праві» [1, с. 30].

Поділ на «лівих» і «правих» зберігся і до сьогодні. В ХІХ столітті термін «праві» означав зв'язок з монархією і був утіленням патріотизму, релігії, родини, традиції і приватної власності. Загальне розуміння терміна «праві» в ХІХ столітті було пов'язане з угрупованнями, які відповідали за охорону привілеїв станів, та боротьбою з третім станом, який вимагав реформ в суспільній, економічній та політичній сферах. Але з часом між угрупованнями «правих» та «лівих» відбулося розмиття меж, і до їхнього складу входили представники різних суспільних станів. Переломним

моментом у розвитку правниці стала поява на політичній сцені робітничого класу і запровадження загального виборчого права.

Загалом термін «праві» можна охарактеризувати, як загальне і неоднозначне визначення політичних доктрин та рухів, основною метою яких є збереження існуючого суспільно-політичного ладу і які своїм корінням сягають перед політичних умов «вищого» рівня [11]. Спільною негативною рисою цих течій є їх протиставлення революційним, класовим, егалітаристичним та лаїцьким доктринам та рухам лівої орієнтації, наприклад яacobінізмові, соціалізму та комунізму.

В межах ідеологічного поділу на правих і лівих та появи в ХХ столітті думки, що цей поділ є анахронічний, представники правниці вважають, що розмиття меж між правницею та лівницею є діяльністю, скерованою на людей із лівими переконаннями. Боротьба між ідеологіями триває. Ліві не можуть перемогти спільної вартості правого угруповання за допомогою соціалізму, навіть оголосивши нову «ідеологію», підставою якої є твердження про застарілість усіх ідеологій. Вважають, що де немає поглядів, не можна формувати сучасність. Правниця висловлюється за зверхність моралі над політикою, і це означає, що в політичній діяльності етичні засади не можуть бути поламані під тиском плінних дій. «Лівниця – це ідеологія колективізму, спільна – швидше нічия – власність, рівність замість свободи. Правниця – це індивідуалізм, свобода індивіда, приватна власність, верховенство права» [3, с. 35].

Щоб зрозуміти, чим є правниця, варто також зрозуміти суть поділу політичної сцени на лівницю та правницю. Основний класифікаційний критерій є глибоко вкоріненим у суспільній свідомості. Людина, вихована в традиціях європейської політичної культури, на підсвідомості розрізняє партії ліво-правого спектру.

В сучасній політиці це завдання є достатньо проблематичним, оскільки в думках надалі присутній образ політичної сцени кінця ХІХ – початку ХХ століть із виразним політичним поділом на підставі суспільних, економічних, ідеологічних та релігійних критеріїв. На сьогоднішні елементи, характерні для всіх груп, піддалися змішанню, і через це послабилися антагонізми.

Характерними ознаками політичних сил правниці є утримання національної традиції, а також утримання змін в соціально-економічних та політичних системах [9, с. 76].

Загальний функціонально прийнятий у світі стереотип доктрин правих опирається на модель натурального суспільства, на ідеї свободи особи, яка є фундаментом природної, некерованої згори моделі суспільства. В тій моделі нерівність є природним результатом функціонування механізмів, базованих на вільній конкуренції осіб у політиці та економіці, наділених свободою в цих сферах. Держава у «правому» суспільстві забезпечує

охорону природних прав і засад або основ суспільства:

- політичну та економічну свободу особи;
- забезпечення механізмів конкуренції;
- охорону внутрішнього і зовнішнього порядку і безпеки.

Головними цінностями правниці є: 1) релігія, мораль та заборона абортів; 2) традиція, норми природного права; 3) особливість цінностей та Європа народів; 4) персоналізм; 5) вільний ринок; 6) визнання суспільної ієрархії; 7) низькі податки; 8) обмеження ролі держави, децентралізація; 9) плюралізм ЗМІ; 10) сім'я із сильним батьківським авторитетом; добробут родини, відповідальність батьків за дітей; 11) школа з викладанням предмета «Релігія», високим авторитетом учителя та моральними цінностями; 12) смертна кара за тяжкі злочини; 13) рівність стосовно права; 14) сильна армія та поліція – безпека [7, с. 56].

Окреслені вище цінності та постулати дозволяють поділити крило правих на угруповання:

- 1) праві історичні, або реакційні;
- 2) праві еволюційні, або помірковані;
- 3) праві радикальні, або контрреволюціонери [5, с. 69].

Для історичної правниці характерні ознаки: закритість у власному колі зацікавлених і непоступливість у своїх поглядах. Прихильники цієї групи відкидають сьогодення взагалі, а минуле бачать у поверненні до майбутнього.

Еволюційні праві характеризуються непоступливістю в обороні засад, пов'язаних із раціональним прагматизмом у діяльності в широкій сфері політики. Еволюційні праві беруть участь у популярній політиці, минаючи демократію та її інституції. Консерватори погоджуються на повільні еволюційні зміни в суспільстві і є охоронцями вільного ринку, а також місця релігії в публічному житті. Добре почуваються як у системі парламентарної демократії, так і в парламентарному типі авторитаризму.

Радикальні праві (наприклад націонал-християни) характеризуються догматами, які межують з екстремістською діяльністю. Звертаються не скільки до цінностей, визнаних правими історичними та еволюційними, скільки до появи так званого «духу часу» або також до сучасних мод. Націонал-християни підтримали націоналізм і нейтралізували його лівий характер релігією (найчастіше католицизмом). Вони не є прихильниками вільного ринку, їх швидше характеризує католицький корпоративізм. В ім'я народної солідарності вважають, що така система є найсправедливішою для цілого суспільства. Найбільш оптимальною моделлю політичного режиму для них є парламентарна демократія з рисами популізму та авторитаризму.

З часом, проте, вони визнають необхідність прийняття нових реалій, поширюючи спектр правих цінностей на питання ставлення тієї чи іншої

політичної сили до європейської інтеграції, а також до трансформації суспільно-економічного та політичного устрою після розпаду соціалістичного табору.

Визначивши всі виокремлені вище ознаки і цінності правих течій, приступимо до обговорення реалізації цих цінностей у теорії та на практиці.

Беручи цінності правих за основу, можна виокремити:

- консерваторів;
- консервативних лібералів;
- християнських демократів;
- націоналістів [10, с. 67].

Основою правих є людина як особистість. Особистість повинна бути вільною, а також має обмежуватися у своїй діяльності нормами моралі, але це не означає, що вона повинна визнати свою безправність перед такою інституцією, як, наприклад, держава. Ця ідея виразно вказує на велике значення родини з сильним авторитетом батьків, відповідальних за своїх дітей, і традиційною моделлю такої родини є патріархат, який визначає головну роль батька, як її голови. Родина для правих є основою національної держави.

Схожий підхід існує також у питанні виховання. Система освіти є моральною цінністю, яка виходить зі сфери релігійної моралі, і базується на авторитеті вчителя. Тут знаходимо підкреслення ролі релігійних організацій (церкви) у прищепленні тих норм. Етика тут є етикою християнською (не завжди католицькою), спільнота віруючих – це спільнота, яка охороняє простори зазначених основ.

Чергова характерна ознака правих – це традиція нав'язування надбань попередніх поколінь. У правих знаходимо відкидання усіх змін революційного змісту, і це не означає, що не всі зміни визнаються, а підкреслюється, що вони мають відбуватися поступово. Говорячи про традиції, зустрічаємося з визнанням патріотизму та підкресленням прив'язаності до народних цінностей, які стають основою формування націоналізму. Лояльність щодо держави не має усувати іншої ознаки правих, яка стосується державного втручання в економіку. Економіка тут є вільною зоною, а не керованою діяльністю людини на підставі приватної власності. Характерно, що приватна власність не має бути гарантом свободи індивіда. Належність до правих означає також вищість індивідуалізму над колективізмом. Характерним

для правих є заперечення суспільного егалітаризму. Праві виразно підтримують існування суспільної ієрархії та вважають її справедливою. Однак правим належить також ознака, яка звучить «кожному за потребами» в ім'я девізу «кожному відповідно до заслуг, знань та виконаної праці» [10, с. 69].

Правиця висловлюється за «вільне підприємництво», як єдину форму господарювання, і одночасно за обмеження ролі держави в економіці, за створення системи заохочення, з метою підняття економічної активності, оголошення максимального обмеження податків, прищеплення до народних традицій, небажання вступу до міжнародних економічних структур, прив'язання до ідеї устрою та публічного ладу, підтримки церкви і явищ, які виражають традиційні християнські цінності.

Ідеальна «особа правих», – стверджує Анджей Гурський, – є правою, яка поважає вільний ринок і шляхом об'єднання інтересів держави з інтересами людей, на які дивиться через призму достоїнства кожного індивіда» [6, с. 34].

Висновки. Таким чином, провівши дослідження проблемних питань щодо визначення дефініції «правиця» в сучасній зарубіжній політологічній літературі, можна зробити наступні висновки:

1. Термін «правиця», який існує вже протягом двох століть, еволюціонує. Трактують цього поняття на сучасному етапі, а особливо в країнах посткомуністичного простору, обростає новими критеріями, які по-новому дають змогу схарактеризувати рухи з правою ідеологією. Одним з нових і основним критерієм для визначення належності руху до правої ідеології в посткомуністичних країнах є ставлення цих рухів до входження їхніх країн до міжнародних організацій, оскільки разом зі входом до таких організацій ці держави делегують частину свого суверенітету цим організаціям, і тим самим в епосі глобалізму частково втрачають свою тотожність.

2. Разом з тим у країнах посткомуністичного простору постала проблема визначення належності тих чи інших політичних рухів до правого крила політичної сцени. В кінці 80-х – на початку 90-х років ХХ століття до правих записувалися рухи, які свого часу були в опозиції до правлячої комуністичної партії, але не по програмових засадах тих рухів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Heywood Andrew Ideologie polityczne. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007. – 370, [2] s.
2. Owsiński Andrzej «Szanse dla polskiej – prawicy» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.konserwatyzm.pl/publicystyka.php/Artykul/345/>. Заголовок з екрану.
3. Bobbio Norberto Prawica i lewica [przekł. Adam Szymanowski]. – Kraków : Wydawnictwo Znak, 1996. – 103, [4] s.
4. Dudek Antoni Historia polityczna Polski: 1989-2005. – Kraków : Wydawnictwo Arkana, 2007. – 535 s.
5. Encyklopedia wiedzy politycznej / [pod red. Marka Chmaja, Joanny Marszałek-Kawy, Wojciecha Sokola]. – Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2006. – 477 s.
6. Górski Artur Myśli reakcyjne. – Warszawa: «Adiutor», 1994. – 166 s.
7. Bartyzel Jacek Encyklopedia polityczna. T. 1. Myśl polityczna: główne pojęcia, doktryny i formy ustroju. / Jacek Bartyzel, Bogdan Szlachta, Adam Wielomski. – Warszawa: Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne-POLWEN 2007. – 462 s.

8. Majchrowski, Szkice z historii polskiej prawicy politycznej lat Drugiej Rzeczypospolitej. – Kraków : nakł. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1986. – 140 s.
9. Myśl polityczna w Polsce po 1989 roku : wybrane nurty ideowe / red. Ewa Maj, Alicja Wójcik. – Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2008. – 325 s.
10. Podstawowe kategorie polityki / pod red.: Stefana Opary, Danuty Radziszewskiej-Szczepaniak, Arkadiusza Żukowskiego. – Olsztyn: Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2005. – 331 s.
11. Przemysław Wójtowicz «Co to jest prawica?» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.naszdziennik.pl/index.php?typ=my&dat=20070906&id=my53.txt>. – Заголовок з екрану.

Рецензенти: Кудряченко А. І. – д.і.н., професор;
Шиманова О. В. – к.політ.н.

© Гуменюк В. О., 2011

Стаття надійшла до редколегії 09.03.2011 р.